

Stary Teatr, Krakow

Het Stary Teatr nam daarna op het repertoire: De Oresteia van Aeschylus onder leiding van Hübner, Het leven een droom van Calderon in de regie van Jarocki, de wereldpremière van Het leven van de wormen van de Zweedse schrijver Enquist, en als laatst uitgebrachte stuk Antigone van Sophocles onder leiding van Wajda. Deze laatste productie veroorzaakte zeer emotionele reacties zowel bij het publiek als bij de critici.

Met de producties van **Nastasia Filipovna** en **De Bezetenen** heeft het Stary Teatr veel gereisd. De laatste keer dat beide stukken vertoond zijn in het buitenland was in de lente van 1981 in Milaan.

ANDRZEJ WAJDA

over 27 repetities van De Idioot

Vanaf het begin heeft de vraag naar het 'waarom' ons gekweld. Waarom houden wij al die openbare repetities van *De Idioot*? Wat verwachten wij van dit experiment? Ik zal een antwoord trachten te formuleren, dat in ieder geval voor mijzelf geldt: ik ben ervan overtuigd dat een theater dat vandaag de dag op zoek is naar nieuwe vormen, en steeds bezig is met het onderzoek naar nieuwe relaties tussen spelers en publiek, zichzelf de vraag dient te stellen wat het verschil is tussen repetities en onafhankelijke voorstellingen. Of al die pogingen, die ietwat verlegen voor het publiek verborgen gehouden worden - sessies die voor theatermakers een bron van onvergetelijke, emotievolle ervaring zijn - ook voor het publiek interessant zouden kunnen zijn?

Om kort te gaan, ik voelde de behoefte om te antwoorden op de vraag of ik het productieproces van een voorstelling niet belangrijker vind dan het uiteindelijke resultaat.

Deze gedachten brachten mij op het idee van de 27 repetities van *De Idioot*. De manier om met Dostojewski's werk gênante en zeer persoonlijke zaken en publiek aan de orde te stellen, werkte zeer verhelderend op het werkproces.

slechts twee acteurs

Wij zijn de repetities begonnen zonder een theateraal concept. Van een paar dingen waren we zeker:

Onze versie van *De Idioot* mocht slechts 2 acteurs bevatten, en de scène moest beperkt blijven tot één plaats uit het boek. Van het begin af aan is geen enkele regieaanwijzing of acteursgeheim verborgen gehouden voor het publiek. We zijn geen ongemakkelijke situaties uit de weg gegaan en hebben steeds voor ogen gehad dat ook wij het toekijken bij het werk van een ambachtsman heel instructief en interessant vonden.

Het publiek uit Krakow, dat in groten getale opkwam, legde zeer veel belangstelling aan de dag voor ons werk. Ik heb veel brieven ontvangen waaruit ik heb kunnen opmaken hoe aandachtig en precies er gekeken is. Daaruit bleek de grote instructieve waarde voor het publiek.

zenuwachtige spanning

En wat schoten wij daar nu mee op? Zoals reeds eerder opgemerkt, verdween de zenuwachtige spanning die gewoonlijk optreedt bij gesloten eenzame repetities, de groeiende spanning voor de première die er altijd is bij de naderende publieksconfrontatie.

Op de een of andere manier zijn we aan elkaar gewend geraakt. Maar steeds, bij ieder woord, waren wij ons zeer goed bewust van het effect van onze woorden. Tegelijkertijd viel ons de grote ernst en het begrip op bij de zeer respectvolle ontvangst van ons werk. Het publiek boezemde ons geen 'angst' meer in.

avondrepetities

Aan de andere kant hebben de avondrepetities in het bijzijn van toeschouwers ons bevrijd van het gevoel bedreigd te worden en hebben ze de kwaliteit van onze bijeenkomsten veranderd. Terzelfdertijd ontstond ook een veel grotere rust in het werk. Dat laatste deed mij ertoe besluiten de repetities een week op te schorten om andere plichten op tijd na te komen. Het oorspronkelijke idee was de premièrevoorstelling te vervangen door de productie van **27 repetities van De Idioot** als schouwspel op zich. Er was echter langzamerhand wat veranderd omdat we ervan overtuigd waren geraakt dat er iets naar voren was gekomen dat gezien kon worden als een definitief resultaat. De aanwezigheid van toeschouwers bij de repetities was niet bedoeld als een soort test van onze artistieke inspanningen. Een regisseur die niet achter zijn rug een groot publiek voelt meekijken, mag dat beroep niet uitoefenen. Toch kunnen we het publiek meestal alleen maar confronteren met een eindproduct en slechts zelden met het werkproces.

privégevoelens

Wat heb ik er zelf nu aan gehad? Ik heb steeds geloofd dat er veel privé-gevoelens en ervaringen bestaan die om alleenzijn vragen. Repetities in het theater behoren daartoe. Tot nu toe heb ik dat alleen maar verondersteld. Nu ben ik er zeker van. En dat is het verschil. Dit experiment was het waard er 27 avonden aan te besteden.

Andrzej Wajda

NASTASIA FILIPOVNA

improvisaties naar motieven
uit de roman van

Fjodor Dostojewski: De Idioot

Prins Lew

Nikolajewitsj Mysjkin

Parfen Semjonowitsj

Rogozjin

Jerzy Radziwilowicz

Jan Nowicki

regie

toneelbeeld

Andrzej Wajda

Krystyna Zachwatowicz

OVER DE BEWERKING VAN DE IDIOOT

van Fjodor M. Dostojewski

Dostojewski's meesterwerk *De Idioot*, geschreven in de jaren 1868-1869, werd reeds verscheidene keren voor het toneel bewerkt, evenals *Misdaad en Straf*, *Demonen* en *De gebroeders Karamazov*, aangezien structuur en inhoud doordrenkt zijn van dramatische elementen. Bij het lezen van Dostojewski's werkaantekeningen blijkt dat hij de belangrijkste scènes in dialoogvorm goot en vervolgens de toneelaanwijzingen (welke duidelijk herkenbaar zijn in zijn notities) uitwerkte tot wat wij kennen als zijn verhalend proza. Zijn techniek en stijl komen voort uit de eisen van drama. Nergens in zijn werk kunnen deze kenmerken zo duidelijk worden signaleerd als in de eerste hoofdstukken van *De Idioot*, die een periode van 24 uur in beslag nemen. Dostojewski schreef ze in 23 dagen, terwijl hij aan zware epileptische aanvallen leed. De hoogspanning waaronder hij werkte, is voelbaar in het koortsachtige ritme, waarin de handeling zich afspeelt.

uiteindelijke catastrofe

De twee protagonisten van dit boek, prins Mysjkin en Rogozjin, een koopmanszoon, zitten tegenover elkaar in een derde klas coupé. Na hun eerste ontmoeting gaan ze op het Petersburgse station uiteen, maar hun noodlot brengt ze tot elkaar in steeds vernauwender banen tot ze elkander raken en één worden in de uiteindelijke catastrofe. Mysjkin is een gecompliceerde figuur; we gaan langzamerhand facetten van Christus, van Don Quichote, van Pickwick en van 'heilige krankzinnigen' volgens de orthodoxe kerktraditie (het Russische 'jurodiwyj' - een 'idioot') in hem herkennen. In Rogozjin vindt men sporen van de Byrontraditie terug. Hij is een duistere, melancholieke jongeman, die alle wereldlijke zaken offert aan het absolute, zijn hartstocht voor Nastasia, die hij vernietigt op het hoogtepunt van zijn aanbidding en haat.

Mysjkin en Rogozjin; heilige en nihilist. Een twee-eenheid, twee weerspiegelingen van één en dezelfde ziel; de één staat voor het alledaagse, rationalistische sociale element in de mens, de ander belichaamt dat wat in hem demonisch, onderbewust, antagonistisch met betrekking tot het verstand en potentieel misdadig is. In de relatie Mysjkin en Rogozjin houdt deze twee-eenheid in feite een noodlottige

coëxistentie van twee van elkaar afhanke-
lijke tegenpolen in.

geslingerd tussen liefde en haat

De derde protagonist van het boek is
Nastasia Filipovna, de spil waarom het
leven van beide mannen draait. Voortdurend
heen en weer geslingerd tussen Mysjkin
en Rogozjin, tussen liefde en haat, tussen
hoop en waanzin, tussen vergeving en zonde,
leveren haar twijfels haar tenslotte uit
aan de dood: Rogozjin smoort zijn harts-
tocht in haar bloed.

Het is de bedoeling de relatie Mysjkin -
Rogozjin weer te geven. Als uitgangspunt is
de laatste confrontatie tussen beiden ge-
nomen, nadat Rogozjin Nastasia heeft ver-
moord en haar gebalsemd lijk in zijn
studeerkamer heeft verborgen. Deze kamer
is ook de plaats van handeling. Tijdens de
nachtwake van beide mannen bij Nastasia's
lijk speelt zich een scène af vol koorts-
fantasieën, demonische obsessies, halluci-
naties, waarbij de mens om zijn eigen ziel
danst.

Het scenario is opgebouwd uit fragmenten
uit het gehele boek volgens de logica van
het ijlend bewustzijn van de hoofdpersonen.
Een dergelijke logica ontkomt aan strikte
vastlegging van de tekst en laat ruimte
aan het improvisatievermogen van de
acteurs.

SLOTFRAGMENT VAN DE IDIOOT

"Waar is... Nastasja Filippowna dan?" vroeg de vorst
ademloos.

"Zij is... hier," zei Rogozjin langzaam, alsof hij nog met
het antwoord draalde.

"Waar dan?"

Rogozjin keek de vorst strak aan.

"Ga maar mee."

De vorst keek en voelde het in de kamer, hoe langer
hij ernaar keek steeds doder en stiller worden. Plotseling werd
er een vlieg wakker, die zoemend over het bed vloog en aan
het hoofdeinde tot rust kwam. De vorst kromp ineen.

"Kom mee," zei Rogozjin, zijn hand aanrakend.

Ze gingen weer op dezelfde stoelen tegenover elkaar zitten.
De vorst beefde hoe langer hoe erger en liet geen oog van
Rogozjins gezicht af.

"Ik merk dat je beeft, Lew Nikolajewitsj," zei Rogozjin ein-
delijk, "bijna net zoals wanneer je je aanvallen hebt. Herinner
je je nog hoe het in Moscou was? Of zoals wanneer er een
aanval op komst is. En ik weet niet wat ik nu met je moet
beginnen."

De vorst deed zijn uiterste best om naar hem te luisteren en
hem te begrijpen en vroeg nog steeds met zijn blik.

"Heb jij dat...?" zei hij eindelijk, met het hoofd naar de
portière wijzend.

"Dat... heb... ik," fluisterde Rogozjin, zijn ogen neerslaand.

Ze zwegen wel vijf minuten.

"Want," vervolgde Rogozjin plotseling, alsof hij zijn woor-
den niet had onderbroken, "want met jouw ziekte, met jouw
aanvallen en dat geschreeuw, zou iemand op straat of op de
binnenplaats het kunnen horen en op het idee komen dat er in
mijn woning iemand overnacht; dan gaan ze kloppen en komen
binnen... ze denken immers allemaal dat ik niet thuis ben. Ik
heb ook geen kaars aangestoken, om op straat of op de binnen-
plaats geen licht te laten schijnen. Want ik neem als ik wegga
de sleutels mee en als ik er niet ben komt er dagen lang nie-
mand opruimen, zo heb ik het nu eenmaal ingevoerd. Om dus
niet te laten merken dat we hier overnachten..."

"Wacht eens," zei de vorst, "ik heb vanochtend aan de con-
cierge en de oude vrouw gevraagd of Nastasja Filippowna hier
heeft overnacht. Dus die weten het al."

"Ik weet dat je dat hebt gevraagd. Ik heb tegen Pafnoet-
jewna gezegd dat Nastasja Filippowna hier gisteren is geweest
en na tien minuten weer naar Pawlowsk terug is gegaan.
Niemand weet dat ze hier heeft overnacht. Wij zijn gisteren
even zacht binnengekomen als jij en ik het vandaag hebben
gedaan. Ik dacht onderweg nog dat ze misschien niet zachtjes
wilde binnenkomen, maar dat was niet zo. Ze fluisterde, tilde
haar japon op om te voorkomen dat de zij zou ruisen en dreigde
me op de trap aldoor met haar vinger; dat deed ze alleen
omdat ze bang voor jou was. In de trein was ze gek van angst
en ze heeft zelf voorgesteld hier bij mij te overnachten. Ik
stelde eerst voor, haar naar de onderwijzersvrouw te brengen,
maar daar wilde ze niets van weten. 'Daar zoekt hij mij
natuurlijk morgenochtend vroeg, maar jij moet me verstoppen
morgen gaan we voor dag en dauw naar Moscou,' en daarna
wilde ze nog ergens anders heen, naar Orjol. Ze heeft toen ze
ging slapen nog aldoor over Orjol gesproken..."

"Maar, wat moeten we nu? Parfen, wat ga je doen?..."

"Ik ben bezorgd om jou, omdat je aldoor zo beeft. We zul-
len de nacht samen doorbrengen. Er is hier geen ander bed dan
dat en ik dacht van de beide sofa's de kussens te nemen en die
hier, bij het gordijn, naast elkaar te leggen, voor jou en voor
mij, dan kunnen wij hier samen liggen. Want als ze hier komen
kijken en zoeken, wordt ze direct gevonden en weggedragen.
Dan word ik ondervraagd, ik zal zeggen dat ik het heb gedaan
en dan word ik meteen weggebracht. Ze moet nu alleen maar
naast ons, naast mij en jou, liggen..."

"Ja, ja!" bevestigde de vorst met vuur.
"We geven dus niets toe en laten haar niet wegdragen."
"In geen geval!" bevestigde de vorst. "In geen geval!"
"Dat wil ik ook in geen geval. We geven haar aan niemand!
We zullen hier rustig de nacht doorbrengen. Ik ben vanochtend
maar een uurtje weg geweest en verder de hele tijd bij haar
gebleven. Vanavond ben ik jou toen gaan halen. Maar ik ben
wel bang dat het hier benauwd is en dat ze iets zullen ruiken.
Ruik jij het of niet?"

"Misschien wel, ik weet het niet. Morgen zal het zeker te
ruiken zijn."

"Ik heb haar met een zeil toegedekt, met een goed Ameri-
kaans zeil en daaroverheen een laken en ik heb vier open
flessen sublimaat neergezet, die staan er nog."

"Net als daar... in Moscou?"

"Want anders ruik je het, man. En zoals ze daar ligt...
kijk maar eens, als het morgen weer licht wordt. Wat is er,
kun je niet meer opstaan?" vroeg Rogozjin met angstige ver-
bazing, toen hij zag dat de vorst zo beefde dat hij niet van zijn
stoel kon komen.

"Mijn benen willen niet," mompelde de vorst, "dat is van
angst, ik weet het... als de angst wat luwt, zal ik opstaan..."

"Wacht, ik zal vast onze bedden opmaken, dan kun jij gaan
liggen... en ik kom bij je... en we zullen luisteren... want ik
weet nog niet, kerel, ik zeg het je vooruit, dan weet je het
tenminste van tevoren..."

Terwijl Rogozjin die onduidelijke woorden mompelde, legde
hij de kussens klaar. Het was te zien dat hij dat misschien die
ochtend al had bedacht. Hij had de vorige nacht op de divan
gelegen. Maar daar konden ze niet samen op slapen en hij
wilde nu beslist dat ze naast elkaar zouden liggen, daarom
sleepte hij met grote moeite alle kussens van de beide divans
de hele kamer door naar de ingang achter het gordijn. Het
bed werd zo goed als het ging opgemaakt; hij kwam naar de
vorst toe, pakte hem met teder gebaar bij zijn arm en bracht
hem plechtig naar het bed. Maar nu bleek de vorst weer te
kunnen lopen, dus de angst was "geluwd", maar toch bleef hij
nog beven.

"Want het is vandaag warm, kerel," begon Rogozjin plotse-
ling, terwijl hij de vorst links de beste kussens als bed aan-

bood en zich zelf, zonder zich uit te kleden, met de armen onder
het hoofd rechts uitstrekte. "En ze zullen het beslist ruiken...
Ik durf de ramen niet open te doen; mijn moeder heeft bloemen
in potten, veel bloemen, en die ruiken zo fijn; ik wilde ze hier-
heen brengen, maar Pafnoetjewna zal er iets achter zoeken,
ze is zo nieuwsgierig."

"Ja, ze is nieuwsgierig," bevestigde de vorst.

"Misschien moesten we bloemen kopen, om haar helemaal
onder boeketten te bedelven? Maar ik vind het zo droevig als
ze onder de bloemen ligt, zie je."

"Hoor eens," vroeg de vorst, alsof hij de draad kwijt was,
alsof hij niet goed wist wat hij wilde vragen en het meteen
weer vergeten was, "hoor eens: waarmee heb je het gedaan?
Met dat mes? Met datzelfde mes?"

"Met datzelfde mes..."

"O ja! Ik wilde je nog wat vragen, Parfen... ik zal je nog
heel veel vragen, na alles... maar zeg me liever eerst, om te
beginnen, dan weet ik het: wilde je haar voor mijn huwelijks-
plechtigheid bij de kerkdeur met het mes doodsteken? Wilde
je dat of niet?"

"Ik weet niet of ik het wilde of niet," antwoordde Rogozjin
droog, alsof hij een beetje verbaasd was over die vraag en
die niet begreep.

"Heb je het mes mee naar Pawlowsk genomen?"

"Ik heb het nooit meegenomen. Ik kan je van dat mes maar
één ding zeggen, Lew Nikolajewitsj," voegde hij er na enig
zwijgen aan toe, "ik heb het vanochtend vroeg uit een gesloten
la gehaald, want het is vanochtend in alle vroegte, tegen vier
uur, gebeurd. Het heeft bij mij aldoor in een boek gelegen...
En... en... ik vind maar één ding zo vreemd: het mes is
anderhalf... ja, bijna twee duim diep... dicht onder de linker
borst binnengedrongen... maar daarbij is maar een halve lepel
bloed op het hemd gevloeid; meer was het niet..."

"Dat, dat, dat," zei de vorst, plotseling in hevige opwindung
overeind komend, "dat, dat, dat weet ik, ik heb erover gele-
zen... dat noemen ze inwendige verbloeding. Dat gebeurt als je
iemand midden in het hart treft..."

"Wacht eens, hoor je dat?" viel Rogozjin hem plotseling in
de rede, terwijl hij overeind ging zitten. "Hoor je dat?"

"Nee!" zei de vorst, even gejaagd en geschrokken, terwijl
hij Rogozjin aankeek.

"Er komt iemand aan! Hoor je dat? In de zaal..." Ze
luisterden allebei.

"Ik hoor het," fluisterde de vorst met zekerheid.

"Komt er iemand aan?"

"Ja."

"Zullen we de deur dichtdoen?"

"Ja, dat doen we..."

Ze sloten de deur en gingen beiden weer liggen. Ze zwegen
lange tijd.

"Ach ja," fluisterde de vorst plotseling even opgewonden en
gejaagd als eerst, alsof hij eindelijk weer een gedachte had
opgevangen en nu bang was hem opnieuw te verliezen. Hij sprong
zelfs van zijn ligplaats op. "Ja... ik wilde graag... die kaarten!
Die kaarten... Ze zeiden dat je met haar gekaart hebt?"

"Ja, ik heb met haar gekaart," zei Rogozjin na een kort
zwijgen.

"Waar zijn... die kaarten?"

"De kaarten zijn hier," antwoordde Rogozjin na opnieuw
te hebben gezwegen, "kijk..."

Hij haalde uit zijn zak een in papier verpakt, gebruikt spel
kaarten en gaf die aan de vorst. Deze pakte het aan, maar
scheen getroffen te zijn. Een nieuw, droevig, troosteloos gevoel
krampte zijn hart ineen; hij begreep plotseling dat hij nu, op
dit ogenblik en al geruime tijd, aldoor niet zei en deed wat hij
eigenlijk bedoelde, en dat de kaarten die hij in zijn hand had
en waar hij zo blij mee was, nu niets, totaal niets meer konden
helpen. Hij stond op en sloeg zijn handen ineen. Rogozjin
lag doodstil en scheen zijn beweging noch te zien noch te
horen; zijn ogen glansden echter licht door de duisternis en
waren heel open en star. De vorst ging op de stoel zitten en
keek angstig naar zijn gezicht. Er ging een half uur voorbij;
plotseling schreeuwde Rogozjin hard en hij begon te lachen
alsof hij vergeten was dat ze alleen maar mochten fluisteren.

"Die officier, die officier... weet je nog wel, hoe ze die
officier bij de muziek heeft geslagen, herinner je het je, hahaha!
En die cadet... die cadet, die cadet vloog erop af..."

De vorst sprong met nieuwe schrik van zijn stoel op. Toen
Rogozjin verstomde — dat gebeurde plotseling — boog de
vorst zich over hem en begon hem moeilijk ademhalend en met
heftig kloppend hart gade te slaan. Rogozjin draaide zijn hoofd
niet naar hem toe en scheen hem totaal vergeten te zijn. De
vorst bleef maar kijken; de tijd ging voorbij, het begon dag te
worden. Rogozjin mompelde af en toe, luid en onsamenvan-
gend; hij gaf soms een gil en lachte; dan ging de vorst hem
met bevende hand over zijn hoofd, zijn haar en wangen stre-
len... Dat was alles wat hij kon doen. Hij begon weer te beven
en scheen opnieuw de macht over zijn benen kwijt te raken.
Een geheel nieuw gevoel vervulde zijn hart met eindeloze
vrees. Het was intussen klaarlichte dag geworden; hij strekte
zich eindelijk volkomen krachteloos en wanhopig op het kussen
uit en vlijde zijn hoofd tegen Rogozjins bleke, doodstille gezicht;
de tranen stroomden uit zijn ogen op Rogozjins wangen, maar
hij voelde en wist toen misschien al niets meer van zijn eigen
tranen...

Want toen de deur vele uren later openging en er mensen
kwamen, troffen ze de moordenaar ijlend en volkomen bewus-
teloos aan. De vorst zat doodstil naast hem op het kussen en
streek telkens bij iedere kreet en bij de koortsfantasieën van de
zieke liefkozend en kalmerend over diens haar en wangen.

Maar hij begreep niets meer van wat hem gevraagd werd en
herkende de binnentredende en hem omringende mensen niet
meer. Wanneer nu Schneider in eigen persoon uit Zwitserland
was gekomen om zijn voormalige leerling en pensionnaire te
bezoeken, dan had hij alleen maar kunnen denken aan de
toestand waarin de vorst in het eerste jaar van zijn kuur in
Zwitserland soms had verkeerd; hij had zijn schouders opge-
haald en evenals toen gezegd: "Idioot!"

FJODOR DOSTOJEWSKI

De Bezetenen

adaptatie	Albert Camus
vertaling in het	
pools	Joanna Guze
bewerking	Andrzej Wajda
regie en decor	Andrzej Wajda
kostuums	Krystyna Zachwatowicz
muziek	Zygmunt Konieczny

nederlandse tekst-	
bewerking	Benjamin Gijzel
techniek boventite-	
ling	Perspekt/Frans van
	Heiningen
algemene adviezen	Joanna Bilaska

Nu werd op den berg een talrijke kudde
 zwijnen gehoed; en zij smeekten Hem,
 dat Hij hun zou toestaan daarin te
 varen. En Hij stond het hun toe. En de
 geesten voeren uit dien mens en voeren
 in de zwijnen en de kudde stormde langs
 de helling het meer in en verdronk.
 Toen de hoeders zagen wat er gebeurd
 was, namen zij de vlucht en berichtten
 het in de stad en op het land. En de
 mensen liepen uit om te zien wat er ge-
 beurd was, en zij kwamen bij Jezus en
 vonden den mens, van wien de boze
 geesten uitgevaren waren, aan de voeten
 van Jezus zitten, gekleed en goed bij
 zijn verstand, en zij werden bevreesd.
 En zij, die het gezien hadden, ver-
 haalden hun, hoe de bezetene genezen
 was.

(Lucas 8; vers 32-36)

OVER DE THEATRALE VORM VAN DE BEZETENEN

Peinzend over de theatrale vorm van *De Bezetenen* van Camus moet men voortdurend in gedachten houden dat het stuk zijn bestaan ontleent aan een roman van Dostojewski. Dat boek was voor mij en mijn acteurs een levendige bron van allerlei kennis over de wereld, die wij op het toneel brengen. Vandaar de veranderingen, coupures en aanvullingen die ons tijdens de realisering noodzakelijk voorkwamen. Het creëren in het theater (evenals in de film) is voor mij een onophoudelijke krachtmeting tussen de tekst en de autonome verschijningsvorm van het stuk, die een voorstelling uiteindelijk is. De acteurs, hun mogelijkheden en de ontwikkeling van de personages die zij voorstellen, vragen er om al datgene uit het literaire werk te putten, dat tijdens de repetities blijkt te werken, opdat het stuk verder zijn eigen leven kan gaan leiden. De adaptatie van Camus heeft alle trekken van de persoonlijkheid van de auteur en zijn acteurs, hun opvatting over het werk van Dostojewski. Zo hebben wij eveneens, met het oog gericht op *De Bezetenen*, naar een eigen zienswijze op dit onsterfelijk werk gezocht, terwijl wij daarbij gebruik maakten van de sleutel die Albert Camus, groot kenner van deze thematiek, ons in handen gaf.

Andrzej Wajda

De Bezetenen

Rolverdeling

Jan Nowicki	Nikolaj Stawrogin
Anna Polony	Maria Lebjadkin
Jerzy Binczycki	Kapitein Lebjadkin
Teresa Budzisz-Krzyzanowska	Dasja Sjatow
Elzbieta Karkoszka-Stefanska	Maria Sjatow
Aleksander Fabisiak	Iwan Sjatow
Tadeusz Malak	verteller
Tadeusz Jurasz	Wirginski
Elzbieta Binczycka	Wirginska
Agnieszka Grabky	Liza Drozdow
Ewa Cieciela-Swiech	Praskowja Iwanowna Drozdow
Kazimierz Borowiec	Sjigalew
Andrzej Buszewicz	Tichon
Edward Dobrzanski	Lipoetin
Danuta Jarocka	leerlinge
Rajmund Jarosz	Mawriki Nikolajewitsj
Jan Krzyzanowski	Ljamsjin
Edward Lubaszenko	Alexej Kirilow
Ryszard Lukowski	Fedka
Izabella Olszewska-Jurasz	Warwara Petrowna Stawrogin
Leszek Piskorz	seminarist
Wiktor Sadecki	Stepan Trofimowtsj Werchowenski
Roman Stankiewicz	Alexej Jegorowitsj en bediende
Jerzy Stuhr	Pjotr Werchowenski
Leszek Swigon	kapitein/priester
Rebecca Granath	Matriosjka
Jerzy Fedorowicz	'Bezetenen'
Andrzej Hudziak	
Zygmunt Jozefczak	
Adam Romanowski	
Zbigniew Kosowski	
Marcin Sosnowski	
Stefan Szramel	
Jerzy Swiech	
Edward Wnuk	
Adam Wierzbicki	

CORRECTIE

PERSONAGES VOORKOMEND IN DE TONEELBEWERKING VAN DE BEZETENEN

Mawriki Nikolajewitsj

Liza's verloofde. Officier.

Pjotr Werchowenski

De grondlegger van een organisatie van samenzweerders, die de grondvesten van het systeem omver moet werpen. In deze stad richt hij 'een club van vijf' op; het schijnt dat hij nog ergens twee of drie van die clubjes heeft. Zijn onbereikbaar voorbeeld is Nikolaj Stawrogin, in wie hij zoals hij zegt 'het buitengewone talent tot het begaan van misdaden...' bewondert. Hij is de zoon van Stepan Werchowenski.

PERSONAGES VOORKOMEND IN DE TONEELBEWERKING VAN DE BEZETENEN

In deel I

Nikolaj Stawrogin

Ex-officier. 'Mateloos verveeld met het leven'. Hij bezit een onbeperkte macht over zichzelf en over anderen, maar lijdt echter onder het feit, dat hij - zoals hij zelf zegt - niet weet 'waar hij die macht voor zou dienen te gebruiken'. Hij is de zoon van Warwara Petrowna Stawrogin.

Matriosjka

Een twaalfjarig meisje, oorzaak van Nikolaj Stawrogins diepste gewetenswroeging.

Tichon

De 'Heilige Monnik', aan wie Stawrogin zijn diepst geheim besloot te onthullen.

De verteller

Een dubbelzinnig persoon, die over zichzelf zegt 'Jullie verbazen je erover hoe ik dat allemaal weet, maar wat zouden jullie ervan zeggen als ik er zelf getuige van was geweest?'

Kirilow

Een ingenieur. Hij is in Amerika geweest, waar hij de toestand van de mens op het laagst bestaansniveau heeft onderzocht. Hij wordt beheerst door de gedachte aan zelfmoord, die in zijn overtuiging aan de mens het gevoel van waarachtige vrijheid kan schenken en hem tot God kan maken. Dat idee heeft Nikolaj Stawrogin hem ingeplant.

Sjatow

Hij gelooft, wil geloven in God en het Russische volk, 'het enige, dat de wereld kan verlossen'. In dat idee is hij gaan geloven onder invloed van Nikolaj Stawrogin.

Liza Drozdow

Ongehuwd, waanzinnig verliefd op Stawrogin. Die romance is twee jaar geleden in Zwitserland begonnen.

Maria Lebjadkin

Een ongelukkige, geesteszieke vrouw. Zij is de wettige echtgenote van Stawrogin, die haar voor de grap getrouwd heeft, 'op grond van een weddenschap om een fles champagne jaren geleden in Petersburg aangegaan na een overvloedig diner'.

Kapitein Lebjadkin

Ex-kapitein, dronkelap en schurk, onaf-scheidelijke kameraad bij Nikolaj Stawro-gins Petersburgse feesten en die hem zijn Falstaff noemt. Hij is de broer en 'bescher-mer' van Maria Lebjadkin.

Warwara Petrowna Stawrogin

De moeder van Nikolaj, generaalsweduwe. Zij is rijk en vastberaden. Maar ze heeft één klein complex, en dat is de wetenschap dat zij niet voldoende ontwikkeling heeft.

Praskowja Iwanowna Drozdow

De moeder van Liza.

Dasja Sjatow

De pupil van Warwara Stawrogin. Zij woont bij haar in huis en is hopeloos verliefd op Stawrogin, maar weet desalniettemin dat 'alles ooit eens zal zijn afgelopen' en dan blijft zij bij hem. Liza noemt haar, een beetje gemeen, 'verpleegster'.

Stepan Trofimowtsj Werchowenski

Professor, estheet, moralist. Hij eet het genadebrood in het huis van Warwara Sta-wrogin, die hij al twintig jaar platonisch bemint, terwijl zij hem een grenzeloze vriendschap toedraagt, maar hem soms hartgrondig haat. Hij is de opvoeder en huisonderwijzer van Nikolaj Stawrogin en de vader van Pjotr Werchowenski, die hij slechts twee keer in z'n leven heeft ge-zien: bij diens geboorte en toen hij naar de universiteit van Petersburg ging.

Lipoetin

Een aanhanger van het systeem van Sjigalew.

Sjigalew

Grondlegger van zijn eigen systeem tot in-richting van de wereld, waarin alle mensen 'waarachtig vrij' zullen zijn.

Wirginski

De gastheer van de bijeenkomsten, waarop gediscussieerd wordt over de 'toekomstige vormen van wereldheerschappij'.

Seminarist

Volgens hem 'moet God worden gefusilleerd'.

Ljamsjin

Hij speelt piano tijdens die bijeenkomsten voor de camouflage en scheidt daarmee de atmosfeer van een onschuldige literaire soirée. Een zwakke persoonlijkheid.

Alexej Jegorowitsj

Bediende, vertrouweling van Nikolaj, sinds jaar en dag in het huis van Warwara Sta-wrogin.

Mawriki Nikolajewitsj

De grondlegger van een organisatie van samenzweerders, die de grondvesten van

het systeem omver moet werpen. In deze stad richt hij 'een club van vijf' op; het schijnt dat hij nog ergens twee of drie van die clubjes heeft. Zijn onbereikbaar voorbeeld is Nikolaj Stawrogin, in wie hij zoals hij zegt 'het buitengewoon talent tot het begaan van misdaden...' bewondert. Hij is de zoon van Stepan Werchowenski.

In deel II**Fedka**

De bandiet, ontsnapt uit het kamp voor dwangarbeiders, waartoe hij was veroor-deeld toen hij nog in het leger zat; en daar was hij terecht gekomen toen Stepan Werchowenski (de liberaal en estheet) hem had verkocht om zijn schulden bij het kaartspel te kunnen afbetalen.

Wirginska

De vrouw van Wirginski.

Leerlinge

Een nichtje van Wirginski. Zij vecht voor de rechten van de 'noodlijdende studenten'.

Kapitein

Een deelnemer aan de bijeenkomsten bij Wirginski.

In deel III**Maria Sjatow**

De vrouw van Sjatow. Zij is twee jaar ge-leden van hem gescheiden in Parijs, waar ze getrouwd waren, maar niet langer dan een dag of twintig. Ze zeggen dat zij een romance had met Nikolaj Stawrogin.

Pope

Toevallig aanwezig, geroepen om de ster-vende Stepan Werchowenski bij te staan.

DE BEZETENEN

Samenvatting van het stuk

DEEL I

Scène 1 De biecht van Stawrogin

Nikolaj Stawrogin biecht aan de abt Tichon dat hij schuld draagt aan de dood van het twaalfjarige meisje Matriosjka. Zij was het dochttertje van de huismeester in het pand waar Stawrogin een kamer huurde voor zijn amoureuze escapades. Op een dag heeft hij haar verleid en daarna heeft Matriosjka zich opgehangen in het berghok, terwijl Stawrogin in zijn kamer heeft zitten wachten tot het was gebeurd.

Stawrogin wil deze biecht publiceren om zichzelf daarmee te troosten. Hij vraagt namelijk geen vergeving, hij wil dat de mensen hem zullen haten. Van Tichon krijgt hij te horen dat hij lachwekkend is en wel ziek lijkt.

Scène 2 De zelfmoordenaar

De verteller discussieert met de nihilist Kirilow over het bestaan van God en de vrijheid van de mens, die pas ten volle gerealiseerd wordt wanneer men zelfmoord pleegt.

Scène 3 Het kreupele meisje

Maria Lebjadkin, die kreupel loopt en malende is, maakt toespelingen op het feit dat zij eigenlijk getrouwd is. Stawrogin heeft haar ooit voor de grap getrouwd, maar dat huwelijk is geheim voor de buitenwereld. Haar broer, die zij haar huis-knecht noemt, maar die haar in werkelijkheid heel slecht behandelt, wil de waarheid vertellen. De anderen beletten hem dat.

Scène 4 Andermans zonden

Praskowja Drozdow en haar dochter Liza, die hartstochtelijk verliefd is op Stawrogin brengen, na een reis door Zwitserland, Dasja Sjatow weer thuis bij Warwara Stawrogin. Om een einde te maken aan een romance tussen haar zoon Nikolaj en deze Dasja, haar pupil, verlangt Warwara Stawrogin dat zij ogenblikkelijk trouwt met Stepan Werchowenski, de huisleraar. Deze oude, slappe maar respectabele professor protesteert, maar stemt een dag later noodgedwongen toe.

Scène 5 De liberalen

De heren discussiëren vriendschappelijk over een betere wereld en de noodzaak om daartoe de samenleving van voren af aan opnieuw op te bouwen.

Scène 6 De salon van Warwara Petrowna Stawrogin

Wanneer zij verschijnt in deze hogere sferen zorgt Maria Lebjadkin voor enige opschudding onder de aanwezigen; even later is daar ook haar broer, de ex-kapitein, die haar komt ophalen. Stawrogin ontwijkt de vraag van zijn moeder of hij met Maria getrouwd is. Pjotr Werchowenski, de zoon van Stepan, geeft een verontschuldiging verhaal ten beste en het lukt hem om daarmee althans Warwara gerust te stellen. Vervolgens brengt Pjotr zijn vader zodanig in verlegenheid, dat Warwara eist dat Stepan onmiddellijk het huis verlaat. Zijn huwelijk zal dus geen doorgang vinden.

Scène 7 Vader en zoon

Vader en zoon, die elkaar maar twee maal eerder zagen, maken elkaar wederzijds verwijten. De ideeën van Stepan botsen met de politieke plannen van Pjotr en toch zeggen beiden dat het hun gaat om de gelijkheid. De vader vervloekt zijn zoon.

Scène 8 De aanhangers

Kirilow krijgt bezoek van Stawrogin, die zo veel voor hem betekend heeft. Ze discussiëren over het geluk en dat er geen verschil bestaat tussen goed en kwaad. Stawrogin bezoekt ook Sjatow die niet zonder hem kan. Bij hem heeft hij hoop, geloof en liefde ingeplant, bij Kirilow was het gif.

DEEL II

Scène 9 Fedka de dwangarbeider

Op aanraden van Pjotr Werchowenski biedt Fedka Stawrogin zijn diensten aan, maar deze stuurt hem weg.

Scène 10 Prins Harry

Stawrogin zoekt de Lebjadkins op in hun woning omdat hij voornemens is zijn huwelijk met Maria niet langer geheim te houden. Broer en zus maken zich ernstig zorgen over wat er dan van hen terecht moet komen.

Stawrogin wil hem de laan uitsturen en haar meenemen naar Zwitserland. Daarom noemt Maria hem 'moordenaar van de prins', die hij in haar dromen voor haar was.

Scène 11 De verleiding

Stawrogin ontmoet Fedka een tweede maal en om van hem af te zijn, geeft hij hem geld, meer dan een aalmoes, minder dan Fedka vroeg voor de dubbelmoord, waarmee Werchowenski voorstelde Stawrogin van zijn huwelijk af te helpen.

Scène 12 Pjotr Werchowenski onderneemt actie

Werchowenski gaat zich ervan vergewissen dat Kirilow hem nog van dienst zal kunnen zijn, alvorens zelfmoord te plegen. Wanneer ook Sjatow daar verschijnt, vertelt Werchowenski dat de anderen Sjatow ervan verdenken de zaak te willen verraden. Hij zal hem vrij laten gaan als Sjatow zegt waar de drukpers en de papieren liggen begraven.

Scène 13 De verpleegster

Stawrogin wil niet dat Dasja Sjatow met hem mee te gronde gaat en breekt met haar, ook al wil zij op hem wachten tot alles voorbij is.

Werchowenski komt om Stawrogin als lid van een tweekoppig Centraal Comité te betrekken bij zijn geheime organisatie. Stawrogin weigert echter om zijn nieuwe leider te worden en mee te helpen aan de moord op Sjatow.

Scène 14 De bijeenkomst

Het samenzijn ten huize van Wirginski mag wel de schijn hebben van een literaire soirée, toch is het meer een politieke vergadering. Onder het toezien van Werchowenski wordt er gediscussieerd en Lipoetin en Szigalew ontfouwen een plan dat neerkomt op despotisme en dat zien zij als de enige uitweg, ook al was hun uitgangspunt totale vrijheid. Werchowenski slaagt in zijn opzet Sjatow bij de anderen verdacht te maken.

Scène 15 De nieuwe tsaar

Werchowenski wil Stawrogin tot nieuwe tsaar van Rusland maken. Om hem daartoe over te halen, doet hij hem het voorstel er voor te zullen zorgen dat Maria Lebjadkin verdwijnt en Liza Drozdow bij hem komt.

Scène 16 Uit elkaar

Stepan Werchowenski is enigszins ontredend nu hij het huis van Warwara moet verlaten. Twintig jaar van liefde en verwijt worden opzij gezet. Zij laat hem zijn pensioen behouden, maar hij verkiest het met lege handen en te voet te vertrekken, hetgeen hij volgens Warwara doet om haar te schande te maken.

DEEL III

Scène 17 Het einde van de romance

Wanneer Stawrogin de nacht met Liza heeft doorgebracht en Werchowenski komt melden dat de Lebjadkins dood zijn en niets een huwelijk met Liza nu nog in de weg staat, wil hij daar niets van weten.

Liza wordt weggestuurd en Werchowenski bedreigt Stawrogin omdat hij niet kan verdragen dat die zich gedraagt als een pias.

Scène 18 De dood van Liza

Werchowenski wil dat Mawriki Nikolajewitsj Liza ten huwelijk vraagt en zij gaat met hem mee.

Scène 19 De dood van Sjatow

De vrouw met wie Sjatow eens getrouwd was, komt bij hem op het moment dat zij bevalen moet van een kind van Stawrogin. Sjatow is gelukkig dat zij er is, maar wordt weggeroepen om te wijzen waar de drukpers ligt begraven.

Scène 20 De dood van Sjatow

Ondanks dat Wirginski en ook Szigalew niet langer van de noodzaak van zijn dood zijn overtuigd, wil Werchowenski zijn voornemen niet opgeven en wordt Sjatow vermoord.

Scène 21 De vlucht van Fedka

Fedka beseft dat Werchowenski hem bedrogen heeft. Hij zou hem daarom nu hebben vermoord ware het niet dat Werchowenski al van kinds af aan zijn meester is geweest.

Scène 22 De dood van Kirilow

Werchowenski is bij Kirilow gekomen om samen de afscheidsbrief te schrijven waarin hij de moord op Sjatow op zich neemt, en om hem te helpen ook die laatste belofte na te komen en een einde aan zijn leven te maken. Nog voordat alle werkelijk medeplichtigen aan de moord worden gearresteerd, weet Werchowenski te ontsnappen naar het buitenland.

Scène 23 De zwerver

Warwara Stawrogin en Stepan Werchowenski komen elkaar weer tegen op een landweg. Hij is stervende en vraagt haar uit de Bijbel de passage over de zwijnen voor te lezen. Vlak voor zijn dood spreekt hij zijn levensovertuiging krachtig tegen; hij zegt dat hij God nodig heeft.

Scène 24 De brief van Stawrogin

Dasja leest een brief van Stawrogin voor, waarin hij haar zijn verpleegster noemt, op wie hij wacht, maar ook dat het heel gemeen is haar te vragen om hem te volgen naar waar hij heen gaat. Warwara Stawrogin besluit om met Dasja mee te gaan.